

Vier muren en een dak vormen geen huis

Vijfentwintig eeuwen oosterse filosofie. Duidelijker kan niet, of toch wel? Bij elk titelwoord kunnen vraagtekens worden geplaatst. Te beginnen met *eeuwen*, een tijdsaanduiding die niet courant is in de contreien waarover dit boek handelt. In de Oriënt rekent men immers veelal in dynastieën of regeerperiodes. Zo leven Japanners niet in het vierde jaar van de 21e eeuw, maar in het vijftiende jaar van de Heisei-keizer. Maar een kniesoor die daarop let; het boek is immers samengesteld voor een westers

lezerspubliek dat gewend is om grote tijdvlakken in te delen in eeuwen.

Ook het aantal in de titel genoemde eeuwen klopt niet. De oude *Upnishaden*, die worden gezien als het begin van de Indiase denktraditie, zijn zo'n zeven tot achtentwintig eeuwen oud. Maar goed, dit boek vormt een twee-eenheid met *25 eeuwen Westerse filosofie* en parallelle titels sieren de boekenplank. Bovendien, op die tweehalf duizend jaar doen die paar eeuwen meer of minder er niet toe.

Interessanter is het titelwoord *Oosters*. Hoe oosters is bijvoorbeeld het islamitische denken, dat ook is opgenomen in dit werk? De islamitische denktraditie bouwt voort op het Griekse filosofische erfgoed en omvat denkers die zijn geboren en getogen in moors Spanje, honderden kilometers westelijker dan belangrijke westerse filosofen. Het meest problematische woord staat achteraan: *filosofie*. Bij het verschijnen van dit werk richtten recensenten van de *Volkskrant* en het *NRC* al hun pijlen op die ene term: mogen de geschriften van deze oos-

terse denkers als filosofie bestempeld worden?

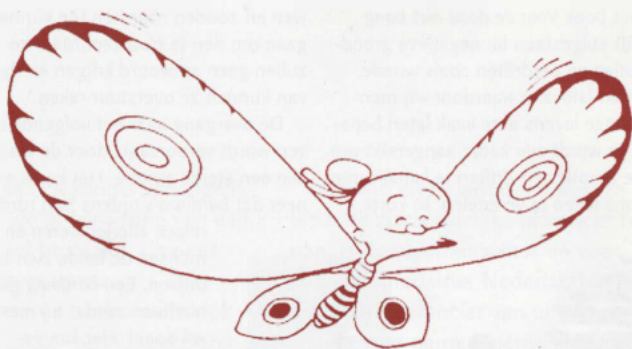
Dit is een belangrijke vraag. Zij raakt aan de fundamenteën van het denken, in Oost en West, en opent daarmee een heftige discussie. Die heeft te maken met de verschillende definities van filosofie en de vrijheid die eenieder heeft om die term zelf in te vullen. Wie geschoold is in de westerse filosofie ziet haar als een traditie van denkers die een rationale, beargumenteerde interpretatie van de werkelijkheid nastreven. Die traditie heeft zijn wortels in

Athene en omstreken (met Socrates, Plato en Aristoteles) en verspreidde zich langzaam over het vasteland van Europa (met Erasmus, Kant en vele andere denkers), om ten slotte ook in de Angelsaksische wereld voet aan wal te zetten (met intellectuelen als Russel en Rorty). Filosofie is in westerse ogen dus een continu proces waarin jongere

denkers binnen een duidelijk afgebakend discours reageren op voorgangers. In Azië, wat van oudsher geen woord heeft voor wat in het Westen filosofie wordt genoemd, heeft men deze term retrospectief toegepast op de eigen traditie. Zo werden de Chinese Meesters (*zhuzi*), geleerden die dachten en schreven over ethische, sociale, politieke en andere vraagstukken, plots filosofen. Binnen de oude Chinese samenleving hadden zij namelijk een vergelijkbare positie als hun westerse collega's. Meester Xun gaf raad aan de beruchte premier Li Si, zoals Aristoteles advies gaf aan Alexander de Grote. En de Meester van Huainan riep geleerden uit het ganse land bijeen, zoals ook Plato zijn eigen school had.

Filosofie en wijsheid

Deze verschillende interpretaties van filosofie leveren problemen op in onze moderne tijd, waarin de afstanden tussen werelddelen sneller kleiner worden dan hun onderlinge verschillen en alle partijen gehecht blijken aan hun eigen interpretaties.

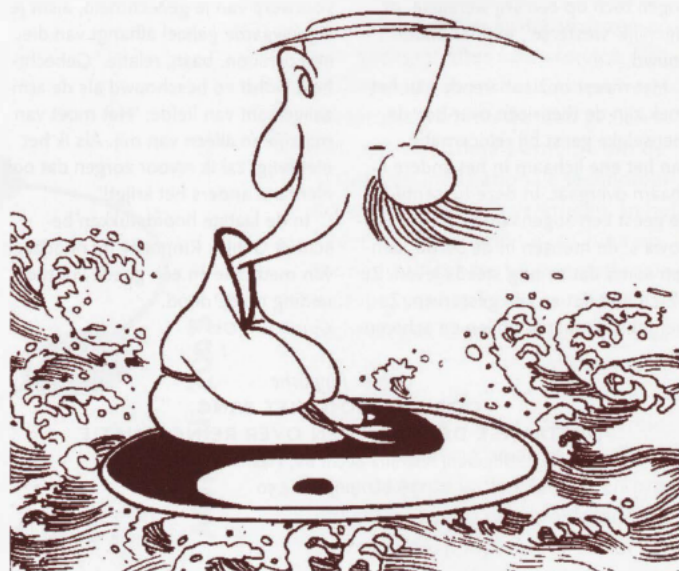
Zhuang Zhou en de vlinder. Tekeningen van Tsai Chih Chung, *Zhuangzi Speaks* (Princeton: Princeton University Press, 1992)

Voor westerlingen kan het een verarming van hun traditie betekenen wanneer ook oosterse denkers, die er soms vreemde, zelfs onfilosofische hersenspinsels op na hielden, ineens deel uit maken van die traditie. Voor oosterlingen is het juist krenkend wanneer hun denkers niet worden beschouwd als volwaardige filosofen en hun ideeën en theorieën neerbuigend worden afgedaan als 'wijsheid'. Zo geeft deze discussie inzicht in de problemen van de moderne, globale samenleving.

Voor de vraag of geschriften van deze oosterse denkers tot de filosofie gerekend mogen worden is een boekbespreking echter niet de juiste plaats. De overweldigende kritiek op het woord *filosofie* in de titel van het boek gaat voorbij aan het feit dat we hier te maken hebben met teksten die de fundamenteën vormden van oosterse culturen en waarvan sommige zelfs tot de top van de wereldliteratuur behoren. En in het geval van het Chinese denken is dit de eerste keer

dat zulke werken tezamen in Nederlandse vertaling worden gepresenteerd. Waar Engelse lezers al sinds 1963 kunnen genieten van Chan's *Source Book in Chinese Philosophy* en sinds 2000 ook van Ivanhoe & Norden's *Readings in Classical Chinese Philosophy*, moest de Nederlandstalige lezer zijn geduld bewaren tot de publicatie van deze pan-Aziatische bloemlezing, die ook de belangrijkste Chinese denkers omvat.

Uiteraard ontbreken Confucius en zijn discipelen niet. Hun ideeën golden twee millennia lang als de officiële staatsleer van het Chinese keizerrijk en hebben bovendien een duidelijk stempel gedrukt op de culturen van omringende landen, zoals Korea, Japan en Vietnam. Confucius bekommert zich voornamelijk om intermenselijke relaties en zijn pleidooi voor deugden als trouw, plichtsbef en respect voor ouders is ook nu nog actueel. Ook lezen we over Laozi, vermeend auteur van een kort werkje boordevol bijzondere inzichten in de

25 EEUWEN OOSTERSE FILOSOFIE

TEKSTEN
TOELICHTINGEN

ONDER REDACTIE VAN
JAN BOR &
KAREL VAN DER LEEUW

BOOM

werkelijkheid, de *Daodejing*. Terwijl de meeste mensen een huis zien als vier muren en een dak, houdt Laozi ons voor dat juist het niets, de lege ruimte tussen die muren, ervoor zorgt dat het huis bewoonbaar is. En waar de meeste mensen een afkeer hebben van al wat lelijk is, constateert Laozi dat schoonheid pas kan worden gewaardeerd en zelfs pas kan bestaan wanneer tegelijkertijd ook lelijkheid bestaat.

Van de veelzijdige Zhuang Zhou, een van de weinige denkers die diepzinnige gedachten wist te vermengen met sprankelende humor, lezen we hoe hij zich inleeft in de emoties van vissen en hoe hij een hoog politiek ambt afwijst omdat hij verkiest om als een schildpad lekker met de staart door de modder te sleuren. Ook lezen we hoe hij ten slotte op verbluffend afstandelijke wijze de dood van zijn eigen vrouw analyseert. Van de zesde Chinese patriarch van het Chan (Zen) boeddhisme, Huineng, is een autobiografisch verhaal opgenomen waarin hij schrijft over totale onthechting als verlossing uit het lijden. De laatste Chinese denker in dit werk, Kang Youwei, wordt omschreven als een van de meest fasci-

nerende figuren uit de overgangsfase van het oude naar het nieuwe China. Terecht, want zijn denkbeelden liepen uiteen van extreem progressief zoals *gelijke rechten voor man en vrouw*, tot ronduit racistisch als *sterilisatie voor zieke of boosaardige Afrikanen*.

Driemanschap

Bij zo'n schat aan inzichten, ideeën en theorieën is het jammer dat de meeste aandacht uitgaat naar de vraag of dit wel of geen filosofie is. Eigenlijk zijn bij het lezen van deze bloemlezing drie dingen belangrijk: de keuze van teksten, de vertaling ervan en de uitleg bij die vertaling. Over die laatste twee valt weinig op te merken. De vertalingen werden verzorgd door een driemanschap van filosofisch onderlegde sinologen en sinologisch geschoolde filosofen, te weten Karel van der Leeuw, Jan de Meyer en Erik Zürcher. Hun vertalingen zijn prettig leesbaar en van hoog niveau. De introducties bij de vertalingen geven een goed beeld van de denkers en hun denkbeelden. Deze introducties blijken vaak broodnodig want de teksten zijn, zoals het ware filosofische lektuur betaamt, geen ge-

makkelijke kost. Over de keuze van teksten kan wel wat gezegd worden. Bij een bloemlezing verwacht je een overzicht van de mooiste, bekendste en belangrijkste pennenvruchten van de auteurs.

De gekozen teksten zijn echter niet altijd representatief voor de Chinese Meesters in kwestie, noch behelzen zij de bekendste passages uit hun werken. De bekendste aforismen van Confucius ontbreken, zoals 'Van anderen leren zonder zelf te denken is vergeefse moeite; zelf denken zonder van anderen te leren is gevaarlijk.' Voorts missen we bij Meester Zhuang zijn mijmeringen over de kenbaarheid van de werkelijkheid: 'Ben ik Meester Zhuang die droomt dat hij een vlinder is, of ben ik een vlinder die droomt dat hij Meester Zhuang is?' Sommige Chinese Meesters ontbreken in het geheel. Bijvoorbeeld de moeilijk te vertalen, maar filosofisch uiterst interessante teksten van Meester Gongsun Long, de sofist die met verve zijn beroemde stelling *Een wit paard is geen paard* verdedigde. Uit de vele reacties die deze stelling uitlokte mogen we opmaken dat Gongsun Long een gevoelige snaar raakte bij zijn collega-denkers. De mooiste reactie komt van Han Fei, die nuchter opmerkt dat je voor elk paard, van welke kleur dan ook, gewoon tol moet betalen. Ook de paradoxen van Gongsun Longs collega-sofist Hui Shi zijn voer voor het in filosofie geïnteresseerde lezerspubliek waarvoor deze anthologie bedoeld is. Een bekende uitspraak van Hui Shi is: 'Ik vertrek vandaag naar Yue en kwam er gisteren aan.' Gezien de discussie die deze bloemlezing heeft opgeroepen, hadden deze denkers wellicht opgenomen moeten worden.

De keuze van teksten is overigens wel begrijpelijk, aangezien het Chinese denken slechts honderdveertig pagina's ter beschikking heeft. Er kon dus beperkt gekozen worden uit deze grote poel van wijsheid. Eigenlijk verdient de Chinese denkraditie op zichzelf een eigen uitgave. Tot die tijd kan de lezer veel plezier beleven aan de vertaalde teksten uit deze denkraditie en die van India, Tibet, Japan en de Islam.

PAUL VAN ELS

Paul van Els promoveert aan de Universiteit Leiden op de Chinese Meester Wenzhi, die algemeen wordt gezien als een discipel van Laozi.

Jan Bor & Karel van der Leeuw, redactie
25 EEUWEN OOSTERSE FILOSOFIE
Uitgeverij Boom, Meppel 2003
605 blz., prijs € 32,50

De Vereniging Nederland-China (VNC) stelt zich ten doel de vriendschap tussen het Nederlandse en het Chinese volk te bevorderen, onder meer door het verspreiden van informatie over China en het bevorderen van de goede betrekkingen tussen beide landen. De VNC is een zelfstandige organisatie, niet gebonden aan enige politieke partij of groepering. U kunt lid worden van de VNC door u schriftelijk op te geven bij het landelijk bureau. U kunt daar ook eerst informatie over de VNC aanvragen. Het lidmaatschap kost € 30 per jaar. Hierbij is een abonnement op *China Nu* inbegrepen. Beëindiging van abonnement of lidmaatschap geschiedt door schriftelijke opzegging uiterlijk een maand voor het einde van het lopende kalenderjaar.

LANDELIJK BUREAU
Catharijnesingel 70
3511 GM Utrecht
Tel/fax: 030-236 90 32

SECRETARIAAT
Dhr. K. Planken
Comopad 10
5632 RX Eindhoven
Tel/fax: 040-242 14 23

AMSTERDAM
Mw. S.J. Broodbakker-Wu
Anton Waldorpstraat 76-1
1062 AZ Amsterdam
Tel/fax: 020-669 32 65

DEN HAAG
Mw. H. Den Hollander
Laan van Leeuwesteijn 16
2271 HK Voorburg
Tel: 070-386 52 37

UTRECHT (afdeling)
Mw. P. de Smidt
Waldeck Pyrmontkade 12
3583 TW Utrecht
Tel: 030-251 83 93

ROTTERDAM
zie Den Haag

NOORD-BRABANT
EN LIMBURG
Guido van Oss
Pandijk 8
6029 PA Sterksel
Tel: 040-226 17 41

OOST-NEDERLAND
Mw. N. Bremer Ammann
Aspert 4
6631 KS Horssen
Tel: 0487-54 25 40

NOORD-NEDERLAND
Dhr. F. Zuidema
Stationsstraat 103
9679 EZ Scheemda
Tel: 0597-59 16 40